

hierarhično strukturo odnosov v delovnih procesih, povečuje informiranost in možnosti komuniciranja, zbližuje različne vrste znanosti in dejavnosti, znižuje različne ovire med ljudmi, državami, itd.).

Nastaja tako imenovana »prijazna tehnologija«, ki sicer na mikroravni omogoča uporabo računalnikov v čedalje večjem obsegu in tudi čedalje bolj učinkovito, čeprav ve uporabnik o računalniku čedalje manj (mora pa seveda poznati možnosti za uporabo računalnikov za reševanje svojih strokovnih problemov in s tem nove metode, ki jih omogoča informacijska tehnologija. Za osvojitve teh metod pa mora pridobiti nekaj dodatnih znanj, ki doslej niso spadala v ožje področje stroke).

Na makroravni pa se problemi večajo. Raziskovanja o vplivu razvoja informacijske tehnologije na razvoj družbe, ki bi omogočala postopen razvoj »prijazne družbe«, so prepočasna in premalo obsežna. Informacijska tehnologija ima pri tem tudi vlogo katalizatorja za reševanje vprašanj, ki bi jih bilo treba reševati sicer tudi brez oziroma mimo nje. Pridobivanju ustreznega znanja v zvezi z uveljavljanjem informacijske tehnologije posvečajo povsod veliko pozornosti. Verjetno je pravilna zamisel, da je treba pridobiti osnovna znanja in način razmišljanja za delo z računalniki že na ravni srednjega izobraževanja, tako da je izobraževanje na višjih ravneh predvsem usmerjeno k reševanju in iskanju novih možnosti za uporabo računalnikov v posameznih strokah in dejavnostih ter k ustvarjanju in ne le prenašanju znanja in ustvarjalnosti pri študentih. To velja še posebej za izobraževanje na področju informatike, kjer del znanja hitro zastareva.

MIRKO POPOVIČ

Informacija kot splošna družbena potreba in tržno blago

Ker sem preteklo leto preživel v Sheffieldu, tj. severnem delu Anglije, sem imel priložnost opazovati problematiko prostorskega prestrukturiranja, ki jo je temeljito očrtal kolega Gulič. Kdor je že potoval skozi sever Anglije, je lahko videl, kaj se tam dogaja. V mestih, ki so bila središča industrijske revolucije, danes cele četrti dobesedno propadajo, ogromno je brezposelnih itd. Razen ozkih središč mest in univerzitetnih predelov, ki nedvomno dosegajo evropske standarde tehnološkega razvoja, obstajajo mestne četrti, kjer ni ne duha ne sluha o informacijski tehnologiji, računalnikih in telekomunikacijah. To je nedvomno resno opozorilo.

Samo v nekaj stavkih bi se lotil še enega problema, ki je danes ostal nedotaknjen, čeprav smo se ga posredno vsi lotevali. V uvodu je prof. Splichal izpostavil tezo, da nekateri indikatorji kažejo, da se kljub uvajanju informacijske tehnologije zmanjšuje informiranost posameznikov. Zanimivo je, da me je ravno pred to okroglo mizo kolega Kos vprašal, kako čim ceneje priti do informacij iz svetovnih podatkovnih zbirk, ki pokrivajo družboslovje. Problem, ki ga želim omeniti, se nanaša na nujnost razrešitve odnosa med informacijo kot tržnim blagom in informacijo kot splošno družbeno potrebo tudi v našem prostoru.

Če se vrnem nazaj na angleška tla in raziskovalno delo za knjižnično-informacijsko dejavnost, ki ga izvaja British Library, lahko poudarim, da ima med množico raziskovalnih projektov, ki se lotevajo predvsem problematike avtomatizacije knjižnic, prioriteto raziskovalni projekt »fee-or-free information«. To je zelo pogumen korak British Library, predvsem v obdobju težnje sedanje britanske vlade po čimvečji privatizaciji posameznih sektorjev (celó vodnega gospodarstva). Ni naključje, da se ravno v okviru British Library skuša razrešiti protislovje med informacijo kot splošno družbeno potrebo in tržnim blagom, še posebej, če vemo, da so knjižnice tradicionalno zagovornik koncepta splošne dostopnosti do informacij. Seveda je z ekstenzivnim porastom števila različnih tipov podatkovnih zbirk, katerih lastniki in proizvajalci se obnašajo povsem komercialno (t. j. uporabnik dobi informacijo le v primeru, če je zanj pripravljeno tudi plačati) ogroženo načelo dostopa do informacij kot ene temeljnih človekovih pravic.

V takšni situaciji so se knjižnice na Zahodu usmerile predvsem v obrambo koncepta informacije kot splošne družbene potrebe. Vendar pa se z razvojem informacijske tehnologije in oblikovanjem računalniških podatkovnih zbirk pojavlja preteča nevarnost marginalizacije knjižnic. Knjižnice zaradi pomanjkanja finančnih sredstev ne morejo omogočiti uporabnikom v dovolj veliki meri dostopa do širokega spektra podatkovnih zbirk. Na drugi strani pa se pojavljajo celo takšni lastniki podatkovnih zbirk kot npr. LEXIS (t. j. tekstovna podatkovna zbirka, namenjena pravnikom), ki zaradi večjega zaslužka sklepajo pogodbe le s komercialnimi organizacijami in posamezniki. V državah razvitega Zahoda se knjižnice trenutno nahajajo sredi hudega boja za ohranitev tako svojega statusa kot tudi koncepta posredovanja informacij za vse. Najaktivnejše so t. i. splošne javne knjižnice in univerzitetne knjižnice, ki poskušajo zagotoviti čimvečjo informiranost različnih deprivilegiranih skupin (v splošnih javnih knjižnicah npr. etnične manjšine, nezaposleni, v univerzitetnih pa študenti, raziskovalci itd.).

V obdobju poudarjanja pomena znanja in informacij za prestrukturiranje našega gospodarstva in družbenih dejavnosti se bomo poleg potrebe po zagotavljanju tujih informacijskih virov in gradnje lastnih informacijskih sistemov morali nujno soočiti s potrebo po ustrezni razrešitvi prej omenjenega konfliktnega odnosa. Če vzamemo pod lupo le ozek segment informacijske dejavnosti v Sloveniji, namenjen predvsem znanstveno-raziskovalnemu in izobraževalnemu delu, opazimo v zadnjem obdobju nekaj pozitivnih premikov. V okviru knjižic in specializiranih INDOK centrov je nastalo že preko 50 podatkovnih zbirk, ki pokrivajo različna strokovna področja. Nekatere od teh zbirk so preko javnega omrežja za prenos podatkov dosegljive tudi že on-line. Vedno več je tudi informacijskih središč, ki posredujejo dostop do tujih podatkovnih zbirk. Tako lahko govorimo o dokaj razviti informacijski infrastrukturi, kjer ima uporabnik potencialno dostop tako do domačega kot tujega znanja.

V zadnjem obdobju je pri nas opazen vedno večji porast zanimanja za iskanje informacij iz teh podatkovnih zbirk. S tem pa se odpira vprašanje, ali so informacije dostopne vsem uporabnikom pod enakimi pogoji. Zato bi morala biti ena ključnih nalog v prihodnosti oblikovanje takšnega sistema financiranja, ki bo po eni strani zagotavljal skladen razvoj informacijskih sistemov (t. j. pokrivanje različnih strokovnih področij), po drugi strani pa različnim kategorijam uporabnikom zagotavljal enakopraven dostop do relevantnih informacij. Na primer, pri posredovanju informacij delovnim organizacijam bi bilo potrebno spodbujati koncept informacije kot tržnega blaga, ker je to hkrati dober kazalec, kaj kdo resnično potrebuje. Ob tem pa bi bilo potrebno knjižnicam in informacijskim centrom zagotoviti

dovolj sredstev za pokrivanje potreb t. i. depriviligiranih uporabnikov (študenti, uporabniki na področju družboslovja in humanistike), kajti v nasprotnem primeru bo informiranje potekalo po drugih kanalih. To pa bi pomenilo tako konec knjižnic kot tudi zmanjševanje informiranosti določenih kategorij uporabnikov. »Fee-or-free information« je žal zaenkrat še vedno eno tistih vprašanj, kjer naša teoretična misel ne sledi dovolj hitro trendom v praksi.

BOJAN PRETNAR

Informacijska družba in pot k njej

(Kdaj je znanje lahko dejavnik ekonomskega razvoja?)

Uvod

Temeljna značilnost informacijske družbe izhaja neposredno iz označbe te družbe: informacija je tisto, kar ji daje pečat. Logično je pričakovati, da ima informacija poleg številnih družboslovnih vidikov prav posebno vlogo v ekonomskem sistemu takšne družbe. Razvoj v visoko razvitih industrializiranih državah več kot potrjuje znano dejstvo, da je znanje dandanes ključni razvojni in proizvodni dejavnik. Očitno se razviti svet približuje tisti stopnji razvoja, ki jo je lucidno napovedal Marx z naslednjimi besedami: »Kolikor bolj se razvija velika industrija, toliko manj je ustvarjanje resničnega bogastva odvisno od delovnega časa in količine uporabljenega dela . . . temveč je predvsem odvisno od splošnega stanja znanosti in napredka tehnologije ali od uporabe te znanosti v produkciji . . . Človek stopi ob produkcijski proces, namesto da bi bil njegov glavni dejavnik. V tej spremembi nista niti neposredno delo, ki ga človek opravlja sam, niti čas, v katerem dela, temveč je prilaščanje njegove splošne produktivne sile, njegovo razumevanje narave in njeno obvladovanje s tem, da obstaja kot družbeni mehanizem . . . veliki temelj produkcije in bogastva . . .«¹

Iz povedanega je najprej očitno, da v kontekstu te obravnave razumemo »znanje« in »informacijo« kot sopomena; s tem ohranjamo prakso, ki je v ekonomiji običajna.²

Sicer pa je namen te razprave opisati nekatere posebnosti znanja kot ekonomskega dejavnika, pri čemer se omejujemo na mikroekonomski vidik proizvodnje. Z drugimi besedami povedano, predmet naše razprave je predvsem novo tehnološko znanje ali enostavno kar tehnologija. Znano je namreč, da je tehnologija opredeljena kot »družbena zaloga znanja o načinih pretvarjanja virov (resursov) v ekonomske dobrine.«³

¹ Cit. po Fischer E. in Marek F., Kaj je Marx resnično rekel, CZ Ljubljana 1970, str. 93. Prim. tudi Marx K., Temeljna izdaja I, 8. zvezek, DE 1985, str. 504–506.

² Gl. npr. Stigler G. J., The Economics of Information, v knjigi Economics of Information and Knowledge, edited by D. M. Lambertson, Penguin Books 1971, str. 61. Med novejšimi deli gl. npr. Stoneman P., The Economic Analysis of Technological Change, Oxford University Press 1988, str. 2ff.

³ Gl. Pretnar, B., Politika mednarodnega prenosa industrijske tehnologije v deželah v razvoju (dokt. dis.), Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča, Ljubljana 1988, str. 34.